09/04/2023

Βαγιάτικα λατρευτικά άσματα

/ Παράδοση

Η θριαμβευτική είσοδος του Κυρίου στην Αγία Πόλη απετέλεσε από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους κύριο θέμα τόσο στη χριστιανική τέχνη όσο και στη λόγια και λαϊκή παράδοση. Από εκείνους τους χρόνους η εορτή των Βαΐων εμφανίζεται με ποικίλα έθιμα και κάλαντα κατά τόπους κι έτσι προσφωνείται σε όλο τον ελληνισμό η ατμόσφαιρα των ημερών που στα χρόνια της ελληνικής επαναστάσεως σμίγει με τους καπνούς των ντουφεκιών της ηρωικής εξόδου του Μεσολογγίου κατά την οποία οι αγωνιστές έψαλλαν το *Χριστός Ανέστη*.

Ο *επί πώλου όνου καθήμενος* Κύριος, συνοδευόμενος από τους Αποστόλους, εισέρχεται στα Ιεροσόλυμα. Ο λαός τον υποδέχεται βαστάζοντας βάγια στα χέρια, ζητωκραυγάζοντας *Ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.* Η ανάμνηση αυτή πρωταγωνιστεί στην υμνογραφία της εκκλησίας μας με το μεγαλοπρεπή όρθρο που στο τέλος του διαβάζονται και μοιράζονται στο λαό τα Βάγια.

Η λόγια και λαϊκή έκφραση ορμάται από τα τροπάρια της εκκλησίας και συνθέτει λατρευτικά άσματα που τραγουδούν ομάδες παιδιών μετά τη Θεία Λειτουργία.

Στην Απείρανθο της Νάξου μετά από το κοινό:

Βάι-βάι τω Βαγιώ τρώνε ψάρι και κολιό

και την άλλη Κυριακή τρώνε κόκκινο αυγό

Ακολουθεί άλλο ένα άσμα με θέμα την ικεσία προς το Θεό για βροχή ώστε να καρποφορήσουν τα στάχυα.

Κύριε βρέξε το έλεό σου πέψε

βρέξε Θεέ μου δυνατά να κάμομε εννήματα= γεννήματα.

Το θέμα του ανάγεται στην αρχαία εποχή *«Ύσον ύσον ω φίλε Ζευ κατά τας αρούρας των Αθηναίων και των πεδίων»*

Στην Ήπειρο συναντάμε βαγιάτικο τραγούδι συνδεδεμένο με το τοπικό έθιμο συλλογής των βαΐων για το στολισμό του Ιερού Ναού. Συγκεκριμένα στο χωριό Λοζέτσι (σημερινή ονομασία Ελληνικό) οι νεόνυμφοι του έτους, μαζεύουν τα βάγια την παραμονή (το Σάββατο του Λαζάρου) και τα φορτώνονται πηγαίνοντας στ' αλωνάκι τραγουδώντας:

όλες οι δάφνες είναι εδώ κι όλες δροσολογιούνται

και νιά (μιά) βιργούλα δεν είν' δω πάει στη βρύση για νιρό

Η γονιμοποιός δύναμη που εμπεριέχεται στο φύλλωμα των αειθαλών κλάδων της βάγιας, πιστεύεται από το λαό, ότι μεταδίδεται όχι μόνο στο άνθος της γυναικείας ηλικίας και στους νεονύμφους του έτους, αλλά και στα δέντρα και στα ζώα. Επί το γενικότερο σε καθετί το οποίο γεννά και καρποφορεί. Συνάμα έχουν τη δύναμη να διώξουν τους ψύλλους και άλλα ζωύφια που τα ξυπνά η επερχόμενη άνοιξη. Ο βλαστός της βάγιας, είναι σύμβολο ευρωστίας και θαλερότητος, γι' αυτό τα παιδιά τη μεταφέρουν από πόστα σε πόρτα.

Στη Λέσβο κατασκευάζουν δεμάτιο από κλάδους δάφνης το στολίζουν με κόκκινα και πράσινα πανάκια από νεό φουστάνι, και στην κορυφή βάζουν ένα κουδουνάκι. Με αυτό γυρίζουν στα σπίτια ψάλλοντας το απολυτίκιο της εορτής: *Τὴν κοινὴν Ἀνάστασιν πρὸ τοῦ σοῦ πάθους πιστούμενος, ἐκ νεκρῶν ἤγειρας τὸν Λάζαρον Χριστὲ ὁ Θεός....*και ακολουθεί το:

Έξω ψύλλοι ποντικοί, μέσα σε βαθύ ρουμάνι.

αφού έχει προηγηθεί χτύπημα του δέματος στο έδαφος τρεις φορές. Ύστερα ακολουθεί το γνωστό:

Ήρθ' η Λάζαρους ήρθαν τα βάγια ήρθ' η Κυριακή που τρων' τα ψάρια

στο στίχο αυτό επισημαίνεται ο πανηγυρικός χαρακτήρας της εορτής και η χαλάρωση της νηστείας, όπως και την ιερή εορτή του Ευαγγελισμού. Ακολουθεί το δίστιχο:

Ήρθ' η Λάζαρους ήρθαν τα βάγια ήρθ' η μένεγους τουν κορασίδουν.

Μένεγους είναι ο αρχαίος Υμήν ή Υμέναιος. Η λέξη προέρχεται από το *ύμνος* κι ήταν γαμήλια ωδή. Επίσης πρόκειται για αρχαία ελληνική θεότητα που προστάτευε το θεσμό του γάμου. Σε αυτό το σημείο ο λαϊκός ποιητής συνετεί με υπομονή τα νεαρά κορίτσια υποψήφια εις γάμου κοινωνίαν, να περιμένουν μέχρι το Πάσχα για να παντρευτούν. Ως γνωστόν η παράδοση της Εκκλησίας μας δεν ευλογεί γάμο τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή. Και συνεχίζει το κάλαντο με το αίτημα του φιλοδωρήματος:

Κορασίδες μου αραδιαστείτε οι κοτούλες σας αυγά γεννούνε

οι φωλίτσες σας δε τα χωρούνε δώστε μας να ευχηθούμε

Κυριακή των Βαΐων στην Αμοργό. Πηγή: kathimerini.gr

Αξίζει να σημειωθεί πως στα χωριά του Μικρού Αίμου πραγματοποιείτο το έθιμο της συντέκνισσας κατά το οποίο τα κορίτσια του χωριού έτρωγαν μαζί και χόρευαν το τραγούδι της Βάγιας:

Εσύ κυρά μ' με μάλωσες και θα σε παραδώσω

το τι είδες βάγια μ' και το πεις το τι θα μαρτυρήσεις;

το τι είδαν τα ματάκια μου 'κείνο θα μαρτυρήσω.....

Άλλο παλιό έθιμο από την Ύδρα, είναι το λούσιμο όλης της οικογένειας ώστε να είναι καθαροί τη Μεγάλη Εβδομάδα. Αυτό βεβαίως γινόταν μετά την ακολουθία του Όρθρου της Μεγάλης Δευτέρας που ψάλλεται την Κυριακή των Βαΐων εσπέρας.

Στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας η περιφορά της βάγιας γινόταν από το νεωκόρο υπό τη συνοδεία της ομάδας των παιδιών που τραγουδούσαν τα κάλαντα:

Βάγια βάγια τω βαγιώ

τρώσι ψάρι και κολιό

και τον άλλο Κυριακό

τρώσι κόκκινο αυγό.

Από περιγραφές κειμένων μαθαίνουμε ότι εισήχθη στο Πατριαρχείο των Ιεροσολύμων αναπαράσταση της ανάμνησης της θριαμβευτικής εισόδου του Κυρίου στην Αγία Πόλη, με τον Πατριάρχη καθισμένο σε γαϊδουράκι, να ξεκινάει από το όρος των Ελαιών, συνοδεία επισκόπων, και να εισέρχεται στα Ιεροσόλυμα. Το έθιμο αυτό συνεχίστηκε τη βυζαντινή εποχή κι ονομαζόταν «ο περίπατος του Αυτοκράτορα». Ο Αυτοκράτωρ ξεκινούσε από τα ανάκτορα με μεγαλοπρεπή πομπή, κι έμπαινε στην Αγία Σοφία. Καθ' όλη τη διάρκεια της πομπής εψάλλετο το *«Ἐξέλθετε ἔθνη, ἐξέλθετε καί λαοί καί θεάσασθε σήμερον τόν βασιλέα τῶν οὐ-ρανῶν ὡς ἐπί θρόνου ὑψηλοῦ, ἐπί πώλου εὐτελοῦς».* Ο Βασιλιάς μοίραζε βάγια και σταυρούς στο λαό, ενώ ο Πατριάρχης έψελνε με τα κεριά στα χέρια. Από την Κυριακή της Ορθοδοξίας και για όλη τη Σαρακοστή οι βυζαντινοί εύχονταν *Καλή Ανάσταση*, κι εννοείται πως και την ημέρα αυτή των Βαΐων αλλά και καθ' όλη τη Μεγάλη Εβδομάδα.

Ο αγερμός των παιδιών με κλαδιά μύρτου η με σταυρό στολισμένο με μύρτο παρατηρείται στις περιοχές γύρω της Κωνσταντινουπόλεως και της Μικράς Ασίας υπενθυμίζοντας το αρχαίο έθιμο της «ειρεσιώνης». Η ειρεσιώνη (από το είρος = έριον, μαλλίον) είναι κλάδος αγριελιάς στολισμένος με γιρλάντες από μαλλί λευκό ή κόκκινο όπου τοποθετούσαν καρπούς από τη σοδειά. Τα παιδιά την περιέφεραν στους δρόμους της αρχαίας Ελλάδας τις εορτές του καλοκαιριού, και στα Πυανόψια, εορτή συγκομιδής καρπών. Όπως μέχρι τις ημέρες έτσι και τότε τα παιδιά έψελναν άσματα προς ευφορίαν των καρπών της γης κι εννοείται προς ευτυχία των ανθρώπων. Στην ίδια ενότητα των Βαΐτικων ανήκουν και τα λαζαρικά άσματα που λέγονται το Σάββατο του Λαζάρου σε διάφορες περιοχές του Ελληνισμού!